

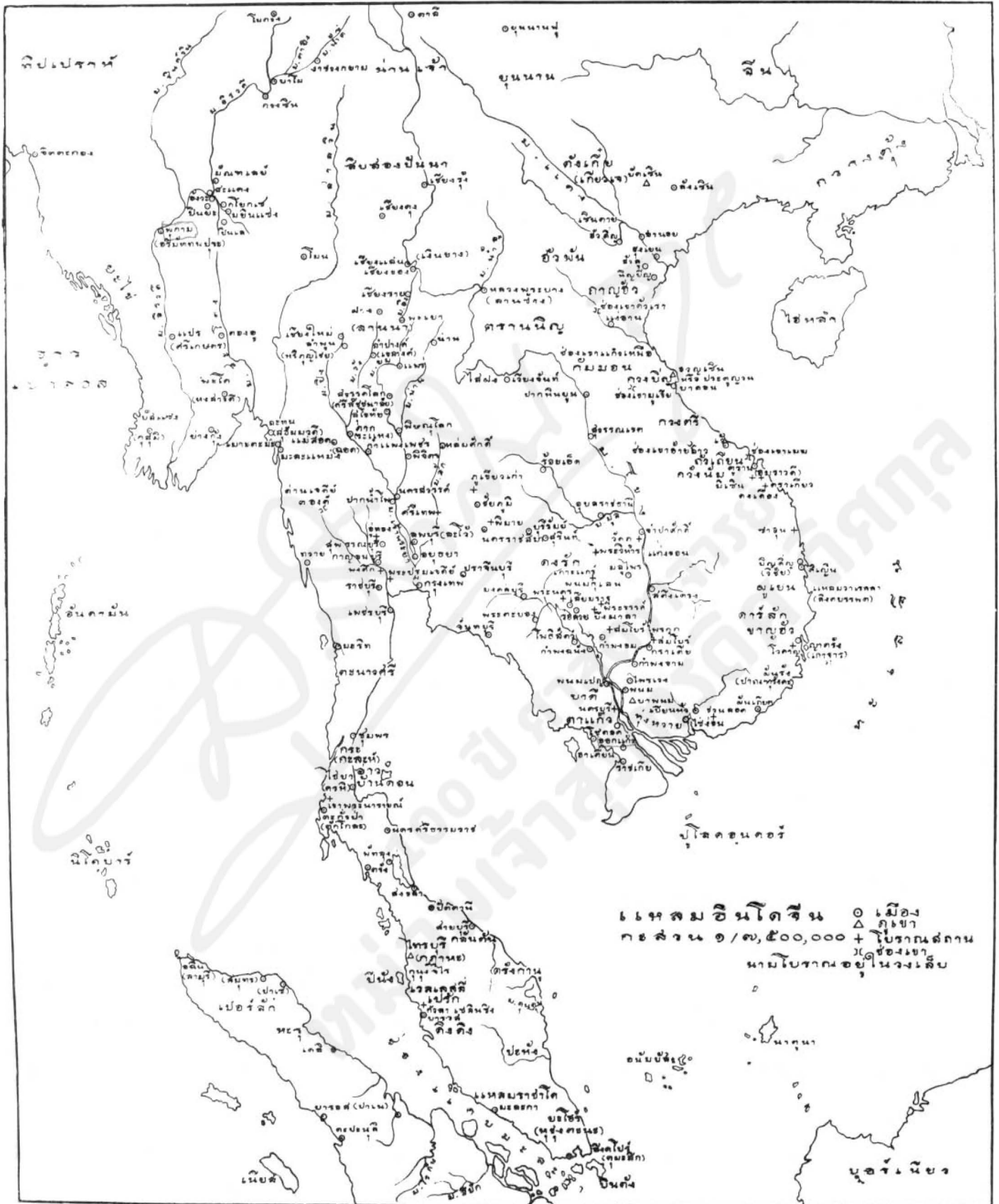
อาณาจักรเจนละ

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเรียบเรียง

ข้าพเจ้าได้รับคำขอร้องจากผู้จัดทำวารสารเมืองโบราณให้เขียนเรื่องอาณาจักรเจนละ ลงตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ข้าพเจ้าก็ยินดีรับด้วยความเต็มใจ แต่ใคร่ขอกล่าวไว้ด้วยว่าบทความส่วนใหญ่ชิ้นนี้ได้มาจากหนังสือเรื่อง ประเทศที่ได้รับอิทธิพลอินเดียในแหลมอินโดจีน และหมู่เกาะอินโดนีเซีย (Les Etats Hindouises d' Indochine et d' Indonesie) ของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ (ค.ศ. ๑๙๖๔)

ปัจจุบันนี้เชื่อกันว่าอาณาจักรเจนละคืออาณาจักรขอมรุ่นต้นที่เคยเป็นประเทศราชขึ้นต่ออาณาจักรฟูนัน และต่อมาเมื่ออาณาจักรฟูนันเสื่อมอำนาจลง ก็ได้เข้าปราบปรามจนมีชัยชนะ และต่อมาได้แผ่ขยายอำนาจกว้างขวางจนเป็นอาณาจักรขอมที่เรารู้จักกัน ที่เชื่อว่าอาณาจักรเจนละเป็นอาณาจักรขอมรุ่นต้นก็เพราะในสมัยนี้ได้เริ่มมีการที่ใช้ภาษาขอมแล้ว และพระราชขอมในสมัยต่อมาที่เมืองพระนคร (Angkor) ก็ทรงอ้างว่าพระองค์ทรงสืบเชื้อสายลงมาจากกษัตริย์ของอาณาจักรเจนละด้วย

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

พระเจ้ารธรรมันซึ่งเป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรพุนัน ได้ทรงส่งคณะทูตเข้าไปยังประเทศจีนเป็นครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซุย (พ.ศ. ๑๑๒๔ - ๑๑๖๑) ได้กล่าวถึงอาณาจักรเจนละเป็นครั้งแรกว่า “อาณาจักรเจนละตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอาณาจักรลินยี่ (จัมปา) เดิมเป็นประเทศราชของอาณาจักรพุนัน... พระนามของกษัตริย์คือเซโศชอนา (จิตรเสน) บรรพบุรุษของพระองค์ ได้ค่อย ๆ มีอำนาจขึ้น พระเจ้าจิตรเสนได้เข้าโจมตีอาณาจักรพุนัน และปราบปรามลงได้”

คำว่าเจนละเป็นคำที่ชาวจีนใช้เรียกอาณาจักรกัมพูชาตลอดมาหลายสมัย และปัจจุบันนี้ก็ยังไม่สามารถทราบกันว่าแปลว่าอะไรและมาจากไหน อย่างไรก็ตาม ศูนย์กลางดั้งเดิมของอาณาจักรเจนละ คงตั้งอยู่ทางตอนกลางของลุ่มแม่น้ำโขงแถบเมืองจำปาศักดิ์ในประเทศลาวปัจจุบัน ดินแดนแถบนี้ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๑ คงตกอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรจัมปา เพราะเหตุว่าได้ค้นพบจารึกภาษาสันสกฤตของพระเจ้าเทวานันกะซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระราชแห่งอาณาจักรจัมปาทันนั้น จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซุยยังกล่าวอีกว่า “ใกล้กับราชธานี (ของอาณาจักรเจนละ) มีภูเขาชื่อวาลิงเกียโปโท (ลิงคบรรพต) บนยอดเขามีเทวาลัยซึ่งมีทหาร ๑,๐๐๐ คนรักษาอยู่ เทวาลัยนี้อุทิศถวายแด่เทพเจ้านามว่าโพโตลิ ซึ่งมีการบูชาด้วยมนุษย์ถวาย ทุกปีพระราชเจ้าจะเสด็จไปยังเทวาลัยแห่งนี้เพื่อทำการบูชาด้วยมนุษย์ด้วยพระองค์เองในเวลากลางคืน” ศาสตราจารย์เซเดสส์กล่าวว่าภูเขาที่วัดใกล้กับเมืองจำปาศักดิ์มีก้อนศิลาใหญ่อยู่บนยอด ซึ่งคงใช้เป็นสัญลักษณ์ส่วนคำว่าโพโตลินนี้ก็คงตรงกับคำว่า ภทเวศวรอันเป็นนามของเทพเจ้าที่เคารพบูชากันอยู่ทั่วทุก

จากจารึกที่ปราสาทปักษีจำกรงในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ปรากฏว่ากษัตริย์ของขอมทรงอ้างว่าสืบลงมาจากพระฤษีกำพูาบันางอปัสตราอเมริกา (นิยายเช่นนี้คล้ายคลึงกับของราชวงศ์ปัลลวะที่เมืองกาญจบุรีทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย) จารึกที่ปราสาทตาพรหมกล่าวอีกว่าจากพระฤษีกำพู และอปัสตราเรมานมพระเจ้าแผ่นดินขอมทรงพระนามว่าศรธรรมันและโอรสทรงนามว่าเศรษฐธรรมันองค์ที่สองนคงเป็นผู้ทรงสร้างเมืองเศรษฐปุระซึ่งยังคงอยู่ลงมาถึงสมัยเมืองพระนครและตั้งอยู่ใกล้กับเมืองจำปาศักดิ์ การสร้างเมืองขึ้นอาจเป็นการฉลองชัยชนะที่มคธพวกจามในดินแดนแถบนี้ในราวต้นหรือกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ดังที่กล่าวมาแล้วก็ได้ ทั้งพระเจ้าศรธรรมันและเศรษฐธรรมันคงจะได้ตั้งอาณาจักรเจนละให้เป็นอิสระไม่ขึ้นต่ออาณาจักรพุนัน และในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระราชา ในขณะนั้นคือพระเจ้ากวรรณันต์เป็นราชันดิดาของพระจักรพรรดิองค์ที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลายหลักซึ่งค้นพบ ในบริเวณปากแม่น้ำมูลในประเทศไทย ก็ได้เริ่มทรงเข้าโจมตีอาณาจักรพุนัน พระจักรพรรดิในทันคงหมายถึงพระราชแห่งอาณาจักรพุนัน จารึกจากปราสาทตาพรหมกล่าวว่าพระเจ้ากวรรณันทรงเสกสมรสกับเจ้าหญิงในราชสกุลทางพระมารดาของพระเจ้าเศรษฐธรรมันคือพระนางกัมพูราชลักษมี

พระเจ้ากวรรณันคงประทับอยู่ในเมืองกวปุระบนฝั่งเหนือของทะเลสาบใหญ่ในประเทศกัมพูชา พระองค์ทรงเป็นเจ้านายในราชวงศ์ของพุนัน และได้ขึ้นครองอาณาจักรเจนละเนื่องจากการสมรส ศาสตราจารย์เซเดสส์สันนิษฐานว่าการที่พระเจ้ากวรรณันทรงพยายามที่จะเข้าครอบครองอาณาจักรพุนัน ภายหลังจากที่พระเจ้ารธรรมันกษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรพุนันได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วนั้นคงเป็นเพราะพระองค์ทรงเป็นราชันดิดาของพระเจ้ารธรรมันนั่นเอง อย่างไรก็ตามก็พระ

เจ้ากวรรณันทรงนับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย แต่พระเจ้ารธรรมันทรงนับถือพุทธศาสนา

ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ พระเจ้ากวรรณันและอนุชา (ต่างพระบิดา) หรือลูกพี่ลูกน้องของพระองค์คือ เจ้าชายจิตรเสนได้แล่นอาณางเข้าไปจนถึงเมืองกระเตยบนฝั่งแม่น้ำโขง ถึงจังหวัดบุรีรัมย์ในประเทศไทย และเมืองมณฑลบุรีทางทิศตะวันตกของทะเลสาบ ในประเทศกัมพูชา ทั้งนี้ถ้าเราสันนิษฐานจากจารึกของพระองค์ที่ได้ค้นพบแล้ว จดหมายเหตุจีนฉบับใหม่สมัยราชวงศ์ถัง (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๕) กล่าวว่า “พระราช (แห่งอาณาจักรพุนัน) ทรงมีราชธานีอยู่ที่เมืองเลอมู (วาชปุระ ซึ่งศาสตราจารย์เซเดสส์สันนิษฐานว่าอยู่ใกล้เขาบาพนม) ทันใดนั้นเมืองนี้ถูกโจมตีโดยอาณาจักรเจนละ และพระองค์ก็ต้องเสด็จลงไปประทับอยู่ทางใต้ที่เมืองนาฟนา (นรวันคร)” ศาสตราจารย์เซเดสส์สันนิษฐานอีกว่าเมืองหลังนี้คงเป็นเมืองนครบุรีหรืออังกอร์โบเรย ซึ่งยังคงมีร่องรอยทางด้านโบราณคดีอยู่มาก

จารึกภาษาสันสกฤตจากปราสาทพนมบันทายนางใกล้กับเมืองมณฑลบุรีในประเทศกัมพูชากล่าวว่าพระเจ้ากวรรณันได้ทรงประดิษฐานสิวลึงค์ จารึกภาษาสันสกฤตอีกหลักหนึ่งซึ่งค้นพบที่เมืองศรีเทพ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทยกล่าวถึงการที่พระองค์ทรงสร้างเทวรูปพระอิศวร เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ไม่ทราบกันว่าพระองค์ทรงครองราชย์อยู่นานเท่าใด แต่คงจะยังคงอยู่ใน พ.ศ. ๑๑๔๑ คงเป็นในรัชกาลของพระองค์ที่เจ้าชายจิตรเสนได้ทรงสร้างจารึกภาษาสันสกฤตสั้น ๆ เกี่ยวกับการทรงประดิษฐานสิวลึงค์ตามฝั่งแม่น้ำโขงตั้งแต่เมืองกระเตย และเสด็จตรงขึ้นไปจนถึงทิศตะวันตกของจังหวัดบุรีรัมย์คือที่ถ้ำเปิดทอง เจ้าชายจิตรเสนได้เสด็จขึ้นครองราชย์ราว พ.ศ. ๑๑๕๐ โดยทรงพระนามว่ามเหศวรธรรมัน

ได้ค้นพบจารึกของพระเจ้ามเหศวร
ธรรมันดรที่ซึ่งแม่น้ำมูลมาบรรจบกับ
แม่น้ำโขงคือ ที่ชนเทวดา ถ้ำปราสาท
(ปัจจุบันชาวบ้านมักเรียกกันว่าถ้ำพระ) กิ่ง
อำเภอบ้านด่าน จังหวัดอุบลราชธานี และ
จังหวัดสุรินทร์ (วัดชุมพล กล่าวไว้ใน
หนังสือเรื่องประเทศกัมพูชา (Le Cam-
bodge) ของนายเอโมนิเยร์ (Aymonier)
เล่ม ๒ หน้า ๑๘๔) กล่าวถึงการสร้าง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ถวายพระศิวะ (แห่งภูเขา)
และรูปโคนนทิ การสร้างสิ่งเหล่านี้ได้
กระทำขึ้น “ในการปราบปรามดินแดน
ทั้งหลาย” นอกจากนี้ยังได้ค้นพบจารึก
ของพระองค์กล่าวถึงการสร้างสระขอ
สังกตฤาจะในเขตอำเภอธัญบุรีประเทศ
จังหวัดปราจีนบุรีด้วย พระองค์ได้ทรงส่ง
ราชทูตเข้าไปยังอาณาจักรจัมปาเพื่อปลูก
ฝังสัมพันธไมตรี

ผู้ที่สืบต่อจากพระเจ้ามเหศวร
ก็คือ โอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า
อัสมาธรรมัน พระองค์ทรงปราบปราม
อาณาจักรพินันได้ราบคาบดังที่จดหมายเหตุ
จีนฉบับใหม่สมัยราชวงศ์ถังได้กล่าว
อย่างถึง ได้ค้นพบจารึกของพระเจ้าอ-
ศัสมรมันในแคว้นกำพงจาม ไพรเวง กันทัด
และคาแก้ว แถบปากแม่น้ำโขงได้ลงมา
กว่าเมืองกระเตย ในดินแดนแถบนี้ไม่ได้
เคยค้นพบจารึกของพระเจ้ามเหศวร
เลย ด้วยเหตุนี้จึงแสดงว่าพระเจ้าอ-
ศัสมรมันได้ทรงแผ่อำนาจลงมาทางทิศใต้
ยิ่งกว่าบรรพบุรุษของพระองค์ ทางทิศตะ
วันตกได้ค้นพบจารึกของพระองค์ ในเขต
จังหวัดจันทบุรี ๓ หลัก เป็นจารึกภาษาสัน
สกฤตและภาษาขอม หลักหนึ่งมาจาก
อำเภอขลุ้ง ๒๐ กิโลเมตรทางทิศตะวันออก
เฉียงใต้ของอำเภอเมืองจันทบุรี หลักหนึ่ง
จากวัดทองทั่ว และอีกหลักหนึ่งมาจากวัด
สระบาป (ในหนังสือวารสารของสำนัก
ฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Bulletin de l'
Ecole Francaise d'Extreme-Orient)
เล่มที่ ๒๔ ค.ศ. ๑๘๒๔ หน้า ๓๕๒-๓๕๘)

ศักราชแรกที่เรารับกันสำหรับ
รัชกาลของพระเจ้าอัสมาธรรมันก็คือ เมื่อ
พระองค์ทรงส่งราชทูตเข้าไปยังประเทศ
จีน ในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๕๕-๑๑๖๐ ซึ่งคง
เป็นระยะเวลาหลังจากที่ชนครองราชย์ไม่
นานนัก ศักราชหลังสุดก็คือศักราชใน
จารึกที่บ่งว่าพระองค์ทรงครองราชย์อยู่ใน
พ.ศ. ๑๑๗๐ จดหมายเหตุฉบับเก่าของราช
วงศ์ถังที่กล่าวถึงคณะทูตของขอมใน พ.ศ.
๑๑๖๖ และ ๑๑๗๑ อาจทำให้คิดว่าพระองค์
ยังคงครองราชย์อยู่อีกในขณะนั้น จดหมายเหตุ
จีนฉบับใหม่สมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งกล่าว
ว่าพระองค์ ทรงปราบปรามอาณาจักรพินัน
ได้ในดินแดนของระยะระหว่าง พ.ศ. ๑๑๗๐-
๑๑๘๒ อาจทำให้คิดได้ดีกว่าพระองค์อาจ
ทรงครองราชย์อยู่จนถึง พ.ศ. ๑๑๘๐ เป็น
อย่างน้อยที่สุด

ราชธานีของพระเจ้าอัสมาธรรมันมี
นามว่าอัสมาปุระ และในปลายพุทธ
ศตวรรษที่ ๑๒ พระภิกษุจีนเหียนจิ่ง (พระ
ดังซัมจิ่ง) ก็ใช้ชื่อนี้หมายถึงอาณาจักร
กัมพูชา เมืองนี้คงตรงกับกลุ่มโบราณ
สถานทีสมโบร์ไพรกุกทางทิศเหนือของ
เมืองกำพงจาม ในปัจจุบัน ณ ที่นี้ ได้ค้นพบ
จารึกของพระเจ้าอัสมาธรรมันเป็นจำนวนมาก
หลักหนึ่งได้เอื้อชื่อเมืองอัสมาปุระด้วย
คงเป็นในรัชกาลของพระเจ้าอัสมาธรรมัน
อีกที่ทำการก่อสร้างปราสาทพนมบายังชน
ในแคว้นคาแก้วเป็นครั้งแรก

หลังจากพระเจ้าอัสมาธรรมันสิ้นพระ
ชนม์แล้วราว พ.ศ. ๑๑๘๐ จารึกของอาณาจักร
กัมพูชาก็กล่าวถึงพระเจ้ากวรรณ
(ที่ ๒) อีกองค์หนึ่ง ซึ่งเราไม่สามารถทราบ
ได้เลยว่า พระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับกษัตริย์
ขอมองค์แล้วๆมาอย่างไร จารึกหลักเดียว
ที่มัสการของพระองค์ ก็คือ พ.ศ. ๑๑๘๒
และค้นพบบริเวณแคว้นคาแก้ว พระองค์
อาจเป็นผู้ทรงสร้างปราสาทพนมบายังหลัง
ใหญ่และปราสาทพระวิหาร ที่เมืองกำพง
จาม โอรสของพระองค์ที่ชนครองราชย์
อาจเป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ศักราชที่เก่า
ที่สุดของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ คือ พ.ศ.

๑๒๐๐ ดังที่ปรากฏอยู่ในจารึกกำพงจาม แต่
พระองค์ก็อาจขึ้นครองราชย์ก่อนหน้านั้น
เล็กน้อย จารึกในรัชกาลของพระเจ้าชัย
วรมันที่ ๑ ได้ค้นพบในดินแดนตั้งแต่วัดกุ
โลัดเมืองจำปาศักดิ์ในประเทศลาวทางทิศ
เหนือลงไปจนกระทั่งถึงอ่าวไทยทางทิศใต้
พระองค์ทรงสร้างศาสนสถานแถบเมือง
เวยาปุระ (เขมาพนม) และทรงปฏิสัง
ขรณ์เทวาลัย โบราณที่ถึงครบรต ณ วัดกุ
สำหรับการเกี่ยวข้องกับประเทศจีน จด
หมายเหตุจีนฉบับเก่าสมัยราชวงศ์ถังก็ได้
กล่าวถึงคณะทูตของอาณาจักรเจนละ ที่
พระเจ้าถังเกาจงฮ่องเต้ได้ทรงรับรองระ
หว่าง พ.ศ. ๑๑๘๓-๑๒๒๖ โดยที่ไม่ได้
กล่าวถึงศักราชใดโดยเฉพาะ รัชกาลของ
พระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ จะสงบราบคาบ มี
ระยะเวลารวม ๓๐ ปี และสิ้นสุดลงหลัง
พ.ศ. ๑๒๒๔ อาจเป็นพระองค์ที่จารึกใน
พ.ศ. ๑๒๕๖ กล่าวเรียกเมื่อสิ้นพระชนม์
แล้วว่า “พระราชผู้เสด็จไปยังศิวปุระ”
พระองค์คู่อื่นจะไม่มีโอรส เพราะเหตุ
ว่าต่อมาอาณาจักรเจนละก็ถูกปกครอง
โดยพระนางชัยเทวีผู้ทรงกล่าวถึง “ระยะ
เวลาแห่งโชคร้าย” บรรดาพระราชารุ่น
แรกๆ แห่งเมืองพระนครของขอม ไม่ได้
กล่าวอ้างถึงราชวงศ์ของพระเจ้าชัยวรมัน
ที่ ๑ ด้วยเหตุนี้ราชวงศ์นี้คงจะขาดหายไป
ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓

ถ้าจะกล่าวสรุปในตอนนี้อาจกล่าว
ได้ว่าอาณาจักรเจนละ ตั้งแต่สมัยพระเจ้า
กวรรณที่ ๑ ลงมาจนถึงพระเจ้าชัยวรมัน
ที่ ๑ เป็นระยะที่แผ่ขยายอำนาจลงไปทาง
ทิศใต้แถบปากแม่น้ำโขง และทิศตะวันตก
แถบทะเลสาบใหญ่อันเคยเป็นดินแดนของ
อาณาจักรพินันมาแต่ก่อน ร่องรอยทาง
ด้านศิลปะคือสถาปัตยกรรม และประติมา
กรรมก็มีอยู่มากมาย จารึกมีทั้งภาษาสัน
สกฤตและภาษาขอม สำหรับศาสนาก็มี
ทั้งศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย และ
ไวษณพนิกาย โดยเฉพาะการเคารพนับถือ
พระหริหระ ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย
นั้นอาจถือได้ว่าเป็นศาสนาทางราชการ

แต่พุทธศาสนาที่เครู้งเรื่องอยู่ในสมัยอาณาจักรพูนันในพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ กลับเสื่อมลง การสืบเชื้อสายลงมาทางสตรีเป็นสิ่งสำคัญ ก็สืบลงมาทางลูกสาวหรือน้องชาย สำหรับชีวิตในราชสำนักและพินเมืองนั้น ก็อาจทราบได้จากจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซุ่ย ซึ่งกล่าวถึงอาณาจักรเจนละในพุทธศตวรรษที่ ๑๒

จดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ถังทำให้เราทราบว่าหลัง พ.ศ.๑๒๔๘ อาณาจักรเจนละได้แบ่งแยกออกเป็น ๒ แคว้น และเป็นจลาจลโดยกล่าวว่า "ทางภาคเหนือซึ่งเต็มไปด้วยภูเขาและหุบเขาได้กลายเป็นแคว้นเจนละบกและทางภาคใต้ซึ่งอยู่ติดกับทะเลและเต็มไปด้วยทะเลสาบได้กลายเป็นแคว้นเจนละน้ำ"

ได้กล่าวมาแล้วว่าใน พ.ศ. ๑๒๕๖ อาณาจักรเจนละได้ปกครองโดยพระนางชัยเทวี ได้ค้นพบจารึกของพระนางที่เมืองพระนครในสระบารายตะวันตก ในจารึกนั้นพระนางได้รำพรรณถึงโชคร้าย และกล่าวถึงของถวายแด่เทวาลัยพระศิวะที่ปูรานตะกะ ซึ่งเจ้าหญิงโสภณราชธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ ได้ทรงสร้างขึ้น เจ้าหญิงองค์นี้ ได้ทรงเสกสมรสกับพราหมณ์ในลัทธิไศวนิกายชื่อศักรสวามิน ผู้มีกำเนิดในประเทศอินเดีย ในจารึกวัดขันทปรากฏว่าพระนางชัยเทวีนั้นเป็นราชธิดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๑ อีกองค์หนึ่ง

ในขณะเดียวกันปรากฏว่าเจ้าชายแห่งเมืองอนันตปุระทรงนามว่าปุษกรหรือปุษกรากษัฏ์ ได้กลายเป็นพระราชาแห่งเมืองศัมภีระ เมืองนี้อาจเป็นเมืองสมโบร์ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงเหนือเมืองกระเตย พระเจ้าปุษกรได้ทรงสร้างจารึกขันทเมืองนี้ใน พ.ศ. ๑๒๕๘ คือจารึกพระธาตุควนปรี พระองค์อาจทรงเป็นพระราชาด้วยการสมรส หรืออาจเป็นด้วยการตั้งเมืองก็ได้ อาจเป็นพระเจ้าปุษกรนอีกที่ได้รับพระนามว่าอินทรโลกเมธสนพระชนม์แล้วนามนี้มีปรากฏอยู่ในจารึกที่เมืองสมโบร์ว่าเป็นทวดของพระราชาอินทครองราชย์อยู่

ใน พ.ศ. ๑๓๔๖ ปรากฏมีการตั้งเมืองศัมภีระเป็นเอกราชขึ้นเป็นการตั้งต้นแห่งการแบ่งแยกแล้ว

สำหรับแคว้นเจนละบก เราทราบถึงเรื่องราวในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ว่าได้มีการส่งคณะทูตเข้าไปยังประเทศจีนใน พ.ศ. ๑๒๕๔ และมีกรายกทัพไปยังประเทศเวียดนามใน พ.ศ. ๑๒๖๕ เพื่อช่วยหัวหน้าชาวเวียดนามในการเป็นกบฏต่อประเทศจีน สำหรับแคว้นเจนละน้ำก็ดูเหมือนว่าแบ่งออกเป็นหลายแคว้นอีก แคว้นอนันตปุระทางทิศใต้ได้มีพระราชทรงพระนามว่าพาลาทิตย์ พระองค์อาจทรงสร้างเมืองพาลาทิตย์ซึ่งจดหมายเหตุจีนเรียกว่าโพโลโกโป และว่าเป็นราชธานีของแคว้นเจนละน้ำ พระเจ้าพาลาทิตย์ทรงอ้างว่าพระองค์ทรงสืบเชื้อสายลงมาแต่พราหมณ์ โภณชัญญะและนางนาคโสมา และพระราชาแห่งเมืองพระนครในสมัยต่อมาอีกอ้างว่าพระองค์ทรงสืบลงมาแต่พระเจ้าพาลาทิตย์ เพื่อจะสืบขึ้นไปให้ถึงพราหมณ์ โภณชัญญะ และนางนาคโสมาด้วย ด้วยเหตุนี้พระเจ้าพาลาทิตย์จึงต้องทรงเกี่ยวดองกับ พระราชาแห่งอาณาจักรพูนันผู้ทรงสืบลงมาแต่พราหมณ์ โภณชัญญะและนางนาคโสมาเช่นเดียวกัน ผู้ที่สืบต่อลงมาจากพระเจ้าพาลาทิตย์ก็อาจมีพระเจ้านุญาทิพย์ซึ่งทรงสร้างจารึกภาษาสันสกฤตขึ้นทางทิศตะวันตกของแหลมโคชินไชนาคือจารึกพนมบาเต จารึกนี้อาจเก่าขึ้นไปจนถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๓

แคว้นเจนละบก ซึ่งบางครั้งจดหมายเหตุจีนเรียกว่าเวนต์ัน และโพเลียวและคงตรงกับดินแดนดั้งเดิมของอาณาจักรเจนละ ได้ส่งคณะทูตเข้าไปยังประเทศจีนใน พ.ศ. ๑๒๘๖ ภายใตการนำของพระโอรสแห่งพระราชา ใน พ.ศ. ๑๒๘๗ เจ้าชายองค์เดียวกันหรือโอรสองค์หนึ่งก็ได้ร่วมไปในกองทัพจีนเพื่อไปทำการรบพุ่งกับอาณาจักรน่านเจ้าทางทิศตะวันออก ซึ่งขณะนั้นพระเจ้าโก๊ะลือฝงกำลังทรงครองราชย์อยู่ ศาสตราจารย์ลูชกล่าวไว้ว่าจดหมายเหตุจีน

ชี้ได้กล่าวไว้ว่าในขณะที่อาณาจักรเจนละได้แบ่งแยกกัน กองทัพน่านเจ้าได้ยกกองทัพไปถึงทะเล ซึ่งอาจเป็นทะเลสาบใหญ่ในประเทศกัมพูชา ในพ.ศ. ๑๓๑๔ มีคณะทูตของอาณาจักรเจนละไปยังประเทศจีนอีก โดยมีอุปราชทรงนามว่าโพมเป็นหัวหน้า และใน พ.ศ. ๑๓๑๒ ก็มีคณะทูตของแคว้นเจนละบกใหม่อีกครั้งหนึ่ง ระยะทางของเกียดันซึ่งเดินทางมาจากประเทศจีนไปยังประเทศอินเดีย ได้กล่าวถึงราชธานีของแคว้นเจนละบกในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ราชธานีแห่งนั้นเดิมเชื่อกันว่าตั้งอยู่ที่ปากหุบเขาในตอนกลางของแม่น้ำโขง แต่ปัจจุบันเชื่อกันว่าคงจะตั้งก่อนลงไปทางทิศใต้กว่านั้นมาก คือแถบศูนย์กลางของอาณาจักรเจนละดั้งเดิมใกล้กับเมืองจำปาศักดิ์ในประเทศลาว อาจเป็นสมัยนั้นที่มีจารึกภาษาสันสกฤตในพระนามของพระเจ้าชัยสิงหวรมัน ซึ่งค้นพบที่ภูเขวเก่าในเขตจังหวัดชัยภูมิ ประเทศไทย (ในวารสารของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ เล่มที่ ๒๒ หน้า ๘๐)

จากแคว้นเจนละน้ำ ได้ค้นพบจารึกบางหลักแถบเมืองศัมภีระ หรือสมโบร์บนฝั่งแม่น้ำโขง สองหลักซึ่งมีศักราชได้แก่ พ.ศ. ๑๓๑๑ และ ๑๓๒๔ เป็นของพระราชผู้ทรงพระนามว่าชัยวรมัน หลัก พ.ศ. ๑๓๑๑ ได้มาจากพระธาตุพระศรีในถ้ำขมม หลัก พ.ศ. ๑๓๒๔ ได้มาจากโลเบ็กสโรดในแถบเมืองกระเตย อีกหลักหนึ่งให้ศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๓๓๔ ค้นพบในแคว้นเสียมราฐ กล่าวถึงการสร้างรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่ปราสาทตาเกียม และนับได้ว่าเป็นหลักฐานทางจารึกที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับพุทธศาสนาเถรวาทในอาณาจักรกัมพูชา

นอกจากนี้ยังมีเจ้าชายอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของบรรดาพระราชารุ่นแรกๆ แห่งเมืองพระนคร และจารึกซึ่งกล่าวถึงเชื่อว่าน่าจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชาเหล่านี้อาจครองแคว้นต่างๆ

ที่มีอยู่ระหว่างการแบ่งแยกของอาณาจักร
ขอมทางตอนกลางและตอนใต้ก็ได้ ปรากฏ
ว่ามีพระราชินผู้เป็นเชษฐภคินีทรงนาม
ว่าเชษฐารยา เป็นนิตดาของพระนางนฤ-
เพนทรวเทวีและนิตดาของพระเจ้าอินท
โลก ได้ทรงสร้างศาสนสถานในเมือง
สมโบร์ขึ้นใน พ.ศ. ๑๓๔๖ ปีหนึ่งหลังการ
เสวยราชย์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒
ปรากฏว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ซึ่ง

ทรงเป็นพระญาติห่างๆ ทางด้านสตรีของ
พระเจ้าปุทธรหรือปุทธรักษ์ เจ้าชายแห่ง
เมืองอนินทิตปุระ ซึ่งได้ขึ้นครองราชย์เป็น
พระราชเจ้าแห่งเมืองศัมภปุระ (สมโบร์)
ดังกล่าวมาแล้ว และเป็นนิตดาของพระ
เจ้าเชนทราธิปตะวรมันซึ่งเราไม่ทราบ
เรื่องอะไรเลย ได้เสด็จกลับมาจากชวา
และทรงรวบรวมแคว้นเงินละบกและ
เงินละนาเข้าด้วยกัน เป็นการเริ่มต้น
อาณาจักรขอมอย่างแท้จริงใน พ.ศ. ๑๓๔๕

เรื่องราวของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ มีปรากฏ
อยู่ในจารึกสดก๊กอักษรในพุทธศตวรรษที่
๑๖ ซึ่งเล่าเรื่องย้อนหลังขึ้นไปราว ๒๐๐ ปี
จารึกหลักนี้ค้นพบที่อำเภอธัญญะประเทศ
จังหวัดปราจีนบุรี ส่วนเรื่องเชิงวงศ์ของ
พระองค์นั้นมิปรากฏอยู่ในจารึกของพระ
เจ้ายโสวรมันและจารึกปราสาทแปรรูป
ด้วยเหตุนี้เรื่องอาณาจักรเงินละของขอม
จึงเป็นอันจบลงเพียงเท่านี้.

The Chenla Kingdom

M.C. Subhadradis Diskul

The Chenla kingdom was the precursor of the Khmer empire. Its original cradle might have been in the middle of the Mekong valley near the present town of Champasak in Laos. According to an inscription their first two monarchs might be Srutavarman and Sreshthavarman. Their descendant Bhavavarman (about the late 6th century A.D.) was a Funanese prince who had married a Chenla princess and began to attack the Funan empire after their last king, Rudravarman,

had died. Bhavavarman and his cousin, Chitrasena, who later on assumed the regal title of Mahendrarvarman, expanded the territory of the Chenla Kingdom at the expense of Funan. They also extended their power into the eastern and north-eastern parts of the present-day Thailand. The son of Mahendrarvarman, Isanavarman I, (the first half of the 7th century) accomplished the conquest of the Funan empire and again extended his power to eastern Thailand.

After Isanavarman I there might be another Bhavavarman (II) and then Jayavarman I. After the latter's reign Chenla was divided into two states: Land Chenla and Water Chenla in the 8th Century. This anarchy of the country was suppressed by Jayavarman II (802-850) who came back from Java and united the country. He is generally regarded as the founder of the Khmer empire and his genealogy attaches him to one of the kings of Water Chenla.

